

דרישונות

בס"ד

פרשת נצבים, תשע"ח, מספר 1285

"לְעִבְרָךְ בְּבְרִית"

יאיר ברקאי

המאה ה־19² סבור, שהצורך בברית נוספת נבע מהדאגה לדורות הבאים הנכללים בה:

ואמר אתם נצבים לעברך בברית, ואמר אם תאמרו מדוע אני רוצה לכרות ברית שני שאין צורך בו, יש בו צורך שהוא בעבור בנינו, שלא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת, כי את אשר ישנו פה ואשר איננו פה. ואם תאמרו מדוע לא כרת ברית בראשונה גם לבנינו? השיב כי אתם ידעתם בראשונה, את אשר ישבנו בארץ מצרים וראיתם בעיניכם שא-להינו גדול ממנו ובכל אלהי מצרים עשה שפטים, אבל לא ראיתם אלהים אחרים וחשבתם שאולי יש באלהי האומות גדול מא-להינו, אבל עתה אתם ידעתם הכל, וזהו שאמר: "וְאֵת אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בְּקִרְבַּי הַגּוֹיִם... וַתִּרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלִילֵיהֶם" (דב' כט:טו-טז), שהם שקץ וגלל, ואתם רואים שהוא זכות לבניכם, וזכין לאדם שלא בפניו... וראיה לכל זה שבברית הזו אמר: "וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנִי כֹרֵת וְגו' וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה" (כט:יג), ובברית הראשון לא אמר כן.

כלומר, יש צורך בברית הנוספת, כי עתה, לאחר שהתנסה העם במלחמות בעבר הירדן המזרחי, התוודע לגילולי הנוכרים, והוא מבין את הצורך להנחיל לדורות הבאים את החשש מפניהם. העם בשל עתה לכריתת ברית חדשה, שיזכה בה גם את הדורות הבאים. אמור מעתה, שהעם צריך היה לעבור שלב נוסף של **בשלות אמונית**, שלא הייתה לו בצאתו ממצרים.³

אברבנאל רואה את חשיבות העיתוי של כריתת הברית בפרשתנו, בעובדת כניסתם הקרובה לארץ, משום שהיכולת לרשת את הארץ תלויה בקיום מצוות ה'. הדגש הזה נוצר עתה ולא היה בעת יציאתם ממצרים. וכך הוא כותב בפירושו על אתר:

הברית הראשון שהיה על יציאת מצרים ומתן תורה היה בדם, לפי שבדם יצאו ממצרים כמו שאמר (פ' בא) "והיה הדם (זה) לכם לאות"... והברית הזו לפי שהיה ענינו על ירושת הארץ... ולכן היה מהרצון הא-להי שיכנסו

במרכז פרשתנו מתואר מעמד כריתת הברית בין ה' לעם ישראל. שורש השם "ברית" מוטל בספק: יש סוברים שהוא מלשון ברה (ברא) בהוראת 'כרות' או 'קשור'; לפי אחרים נגזר השם משורש בר"ה בהוראה הקשורה באוכל, ויסודו במנהג ששני הצדדים מסיבים לסעודה משותפת בשעת כריתת הברית. לפי דעה אחרת השורש הוא בר"ת, בהוראת 'חתוך, כרות', ואולי בחילוף אותיות בת"ר.¹

נמקד דברינו בפסוקים הבאים:

לְעִבְרָךְ בְּבְרִית ה' אֶ-לֹהֶיךָ וּבְאֶלְתֵּי אֲשֶׁר ה' אֶ-לֹהֶיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם. לְמַעַן הִקִּים אֶתְךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יְהִי לְךָ לֹא-לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דב' כט:יא-יב).

מעמד הברית והעיתוי שנקבע לה מעוררים שתי שאלות:

(א) מדוע יש צורך בברית נוספת על זו שנכרתה

במעמד הר סיני (שמ' כד:ח-ט)?

(ב) "אתם נצבים היום" (דב' כט:ט)! האם ישנה

משמעות מיוחדת לעיתוי שנקבע למעמד

כריתת הברית בפרשתנו?

נציע מענה אגב עיון בדברי הפרשנים:

לפי מדרש תנחומא לפרשתנו (ורשא, סימן ג), הצורך החוזר בכריתת הברית נבע מחטא העגל, שבו **ביטלו ישראל את הברית הראשונה**. "ולמה כרת הקדוש ברוך הוא עמהן כאן? מפני שאותו הברית שכרת עמהן בסיני בטלוא ואמרו 'אלה אלהיך' (שמ' לב:ד)".

הפירוט המדויק של כל המתייציבים לברית בפרשתנו מעלה סברה נוספת: הכתוב מבקש להדגיש את חשיבות הערבות ההדדית של כל מרכיבי העם. תכונה זו הייתה חסרה בברית הקודמת ולכן נכשלו בה. וזו לשונו של בעל "כלי יקר" (רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, המאה ה־17) על אתר: "והנכון הוא שרצה עתה לכרות עמהם ברית חדשה, תחת הברית הראשון אשר נתקלקל על ידי העגל, אשר נעשה מצד שלא היו עדיין ערבים זה בעד זה".

בעל "תולדות יצחק" (ר' יצחק ב"ר יוסף קארו,

² על פי מהדורת וגשל, ירושלים תשנ"ד (1994).

³ גם הספורנו סבור שהמייחד את הברית בפרשתנו היא השלמות הרוחנית וחפץ הלב לקבלת דבר ה': "אתם נצבים עם כל זה הסדר וההסכמה, מוכנים להיות עוברים בברית, ומזה נראה שכולכם חפצים לקבל עליכם בלב שלם" (כט:יא-יב).

* ד"ר יאיר ברקאי מרצה בחוג לתנ"ך במכללת שאנן. דברי מוקדשים לרעייתי שתחי', בחלוף יובל שנים לעברנו בברית הנישואין.

¹ א"ש הרטום, הערך "ברית", אנציקלופדיה מקראית כרך ב, ירושלים 1965, עמ' 348.

עָבְרוּ אֶת תּוֹרַתְךָ... וְתַתְּךָ עָלֵינוּ הָאֵלָה וְהַשִּׁבְעָה" (דנ' ט:יא).
גם הרש"ר הירש מתייחס לביטוי כאקט של מעבר, אבל בדרך שונה:

"לעברך": אם רצונך לבוא בברית עם ה', עליך לעזוב את העמדה שעמדת בה עד כה, **עליך לעבור על כל השאר, להינתק מכל השאר**, כדי להתקשר עם ה' באופן בלעדי. משום כך לא נאמר כאן "לבואך" אלא "לעברך". משנכנסת לברית ה', אתה ניצב בעמדה שונה לחלוטין זו שעמדת בה עד כה.

כלומר, השימוש בשורש עב"ר מבטא לדעתו, פעולה רוחנית של נטישת ההתנהגות החטאה של כל פרט בעם ומעבר מושכל לקבלת ברית ה', ושתי הפעולות הן פועל יוצא מהביטוי "לְעִבְרְךָ".

אולם, הביאור המקובל הוא פירושו של רש"י על אתר:

לעברך בברית – דרך העברה, כך היו כורתים ברית, עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתים (=ביניהם), כמו שנאמר: "הַעֲגֵל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו" (יר' לד:יח).

רש"י מעלה כאן בזיכרונו את 'ברית בין הבתרים' (בר' טו:ז-כא), שבה התוודענו לראשונה לדרך כריתת ברית באמצעות מעבר בין בתרי בעלי חיים. אירוע מקראי מכונן בחיי אבות האומה של עם ישראל, שבמעמדו כרת ה' עם אברהם ברית, ובה בישר לו שזרעו יירשו את ארץ ישראל. זיכרון זה חיוני עתה לקראת ההכנות לכניסה לארץ.

רש"י מפנה אותנו גם לפרק ל"ד בירמיהו (פס' יח-ט). שם מתואר תהליך כריתת הברית בין המלך צדקיהו והעם לשחרור העבדים המוחזקים בידיהם:

וְנִתְּתִי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבַרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִפְנֵי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו. שְׂרֵי יְהוּדָה וְשְׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסֹּרְסִים וְהַכְּהֻנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעֵגֶל.

מנחם בולה מוסיף בפירושו ב"דעת מקרא" שם: "העברים את בריתי... ויעברו בין בתריו, לשון נופל על לשון, ללמדך, שאע"פ שכורתי הברית עברו בין הבתרים, לא מנעו עצמם לעבור על דברי הברית". ללמדך ש"לעבור בברית ה'" הוא ההיפוך של 'לעבור את ברית ה'". ומכאן המובן הידוע של המונח "עבירה" כחטא, במובן של לעבור על דבר ה'.

לטקס כריתת הברית ישנה אפוא משמעות רבה. הוא נותן ביטוי מעשי-סמלי לברית בין שני הצדדים. האם נערך טקס דומה גם בברית שבפרשתנו, למרות שהדבר לא הוזכר? לדעת הרמב"ן, היה טקס דומה:

אתם נצבים היום לפני ה' א-להיכם - שאתם עומדים ומזומנים לפני השם כדי לעמוד בבריתו, כי לקבל התורה בבאורה נאספו אליו. או שהיו עומדים לפני הארון. והברית, הוא השבועה והאלה אשר יזכיר לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו - ויתכן שכרת עוד עם ברית

בברית כדי שתתקיים בהם שבועת האבות ויעודיהם על הארץ לטובה.

החזקוני (רבי חזקיה בן מנחם, המאה ה"ג, בצרפת) מציע סיבה אחרת, מעשית, לכריתת הברית בעיתוי הזה:

"פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם" (כט:יא), כולכם מוכנים עכשיו לעבור ואין איש יכול לומר לא הייתי שם ולא קבלתי הברית עלי, אבל לאחר שתעברו את הירדן ותתפזרו איש איש לירושתו ויהיו בכם יולדת חולה או זקן אין יכולת בכם לאסוף כולכם בבת אחת כמו עתה להעבירם בברית הקדוש ברוך הוא ובאלתו.⁴

פרופ' יונתן גרוסמן⁵ מציע אף הוא טעם הקשור לכניסה לארץ, אך מכיוון מנהיגות:

מלכתחילה צריך היה המשכה של ברית סיני להיכרת בארץ ישראל, אולם הבעיה היא שמשה לא נכנס לארץ, ויש הכרח שהוא ולא אחר יכרות את הברית הנוספת הזו. אם יהושע היה כורת את הברית בארץ ישראל ולא משה, יכול היה הטוען לטעון כי זוהי ברית המחליפה את קודמתה, זו שנכרתה בסיני. יהושע החליף את משה, עם החלפת המנהיגות השתנו אף תנאי הברית בין ישראל וה'. זוהי אפשרות שיש לשלול אותה מכל וכל, ועל כן יש להדגיש כי אותו המתווך שהיה בברית סיני הוא העומד גם כעת וכורת את הברית המחודשת הזו.⁶

זאת אשר לעיתוי. באשר לצורך בכריתת הברית בפרשתנו, גרוסמן טוען שלמעשה מדובר בהמשכה של ברית סיני, אלא שבועד שבברית הראשונה היה העם פסיבי, כי ה' נתן להם את לוחות הברית והם התחייבו לה, הרי ש"בהשלמת ברית סיני, העם ניצב מול ה' כאקטיבי, וכנכנס להתחייבות הברית מתוך פעילות יזומה".

נעיין עתה בביטוי: "לְעִבְרְךָ בְּבְרִית". מדרש תנחומא (ורשא, פרשת ניצבים, סימן ג) מבאר את הביטוי כאיום וקללה לאדם שלא יעמוד בהבטחתו שנאמרה בעת כריתת הברית:

...ואין לשון לעברך אלא כאדם שאומר לחבירו העבר בך קללה אם אתה חוזר בי בדבר הזה, וכן אתה מוצא כשהכעיסו ישראל והלכו בגלות מה דניאל אומר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל

⁴ החזקוני אינו מתייחס ישירות לשאלה מדוע לא די בברית סיני שכבר נכרתה בעבר. נראה כי לדעתו הצורך בברית חדשה קשור לאחת הסיבות שהוצגו בדברי המפרשים האחרים.

⁵ יונתן גרוסמן, "ברית ערבות מואב", בית המדרש הוירטואלי של ישיבת הר עציון ע"ש ישראל קושיצקי.

⁶ רעיון החלפת המנהיגות בזיקתה לברית בפרשתנו, נמצא גם בפירושו של הרש"ר הירש (כט:ט): "... אתם חיים וקיימים לעד! אני נאסף אל עמי, וגם יהושע שאני מוסר אתכם לידי עתיד להיאסף אל עמיו, וכן כל המנהיגים שיקומו אחרי מדור דור - כולם ילכו לעולמם ותכונת המנהיגים תתחלף. רק אתם, האומה היא בת אלמוות, נצחית וקיימת לעד; בה יעבור מדור לדור הכשרון ושאר הרוח שה' הפקיד בידי את הקיום הנצחי של מלאכתו ואשר כל מנהיג עומד בשירותו".

⁷ הפרק משמש כהפטרה לפרשת "משפטים". ניתוח רעיוני של ההפטרה ניתן למצוא בדברי הרב יובל שרלו, מפטירין בנביא, ירושלים 2010, עמ' 272.

כברית הראשונה אשר כרת אתם בהר סיני (שמ' כד:ה-ח), שהקריב עליהם עולה ולקח חצי הדם לזרוק על המזבח וחצי הדם זרק על העם, אבל לא הוצרך להזכיר זה. הרמב"ן מעלה שתי אפשרויות, שאחת מהן קשורה בבעלי חיים, אך גם היא אינה מתארת את הטקס של המעבר ביניהם. נסיים דברינו בתפילה שתקוים בנו הבטחת ה' מפי ירמיהו (לב:מ-מא):

וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא אֲשׁוּב
מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיב אוֹתָם וְאֵת יְרֵאתִי אֶתֶן
בְּלִבָּם לְבַלְתִּי סוּר מֵעָלַי. וְשִׁשְׁתִּי עֲלֵיהֶם
לְהִטִּיב אוֹתָם וּנְטַעְתִּים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בְּאֶמֶת
בְּכָל לֵבִי וּבְכָל נַפְשִׁי.⁸

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ על הביטוי 'בכל לבי ובכל נפשי' מעיר ד"ר בולה בפירוש 'דעת מקרא' על אתר: "לא מצאנו בכל המקרא לשון זו אצל הבטחות ה' אלא כאן".